

Andmed ja mõju: ERMi kultuuriasutustele suunatud arendustegevus kahes kultuurisektori innovatsiooniprojektis

Agnes Aljas

ERM oli aastatel 2020–2022 partner kahes kultuurivaldkonna ühiskondlikku mõju analüüsisivas rahvusvahelises koostööprojektis. Projekti tulemused aitavad arendada ja mõtestada asutuste tegevuse mõjukust ühiskonnas ning mõista erinevaid andmepõhiseid lähenemisi organisatsiooni tegevuse planeerimisel ja hindamisel.

Mõju ja andmed

Viimasel ajal on muuseumivaldkonna arutelude keskmes olnud küsimus muuseumide rollist ja mõjust ühiskonnale. Kuidas saab kultuur tõhusamalt kaasa aidata sidusa ühiskonna loomisele? Kuidas mõjutatakse oma tegevustega kohalikku majanduskeskkonda, turismi või linnaruumi arengut? Kuidas saame hinnata või mõõta kultuurisektori mõju tegutsemisega seotud andmete abil?

Kultuuriasutuste ja muuseumide tegevus on seotud võimega suhelda kogukondade ja küllastajatega ning planeerida oma tegevusi viisil, mis oleks ühiskonnale võimalikult oluline. Selline inimesekeskne lähenemine peaks olema järjest rohkem integreeritud ka arengukavadesse ja enesehindamise mudelitesse, kus on oluline mõista, kuidas organisatsioon tervikuna toimib ja milline on selle tegevuse mõju ühiskonnale, mitte ainult tulemuslikkuse hindamine.

Kultuuriasutused annavad regulaarselt aru oma tegevuse tulemuslikkusest projektide, aastaaruannete ja statistika kaudu. Neil on kohustus näidata kodanikele, maksumaksjatele, klientidele ja huvirühmadele, mida on olemasolevate ressursidega saavutatud.

Projektid lähtusid küsimusest, kuidas leida muuseumi väärtuskommunikatsiooni mõju hindamiseks uusi viise, rõhutades sisu, kultuurilisi ja sotsiaalseid rolle ning kombineerides neid

majanduslike aspektide hindamisega. Sageli ei oska muuseumid välja tuua, et pakutavatel sotsiaalsetel ja personaalsetel hüvedel võib olla ka majanduslik mõõde nii muuseumi kui ka ühiskonna tasandil. Sageli aetakse segamini tulemus ja mõju – viimane on pikaajaline protsess ega avaldu numbrilistes näitajates. Seega võiksime küsida, mida tegelikult ütleb meile muuseumi tegevust kajastav külastuste arv, mida on peetud üheks olulisemaks muuseumivaldkonna tegevuse tulemusnäitajaks. Samamoodi on kultuurisektori ootused ja lootused seotud andmetega, mis aitaksid otsuseid langetada. Kuid millised andmed aitavad meil langetada otsuseid, kui soovime teada, kui tähenduslik ja mõjus on olnud muuseumikülastus? Seega oli mõlema projekti eesmärgiks analüüsida asutuste tegevuse mõju ühiskonnas.

Andmeanalüütiline lähenemine kohalikule keskkonnale avaldatava mõju hindamisel

Projekti „Muuseumid, sündmused – andmeanalüütilised lähenemised kohalikule keskkonnale avaldatava mõju mõõtmisel“ eesmärgiks oli uurida andmepõhisust asutuse ühiskondliku mõju hindamisel. Sooviti mõista andmeid kultuuriorganisatsiooni sees ja selle ümber ning katsetada andmete kasutamist otsuste tegemisel – teenuste arendamisel ja organisatsiooni ühiskondliku mõju tõlgendamisel.

Projekt kestis 18 kuud ning Eesti Rahva Muuseumi koostööpartneriteks oli Itaalia Fondazione Sistema Toscana (projekti juhtpartner), kes korraldab Pisa internetifestivali, Hispaania ettevõtte Domestic Data Streamers andmete visualiseerimise alal ning Itaalia Pisa Ülikooli andmeteaduste instituut.

Projekti aluseks oli kasutajakeskne lähenemine kahe kultuuriorganisatsiooni – ERMi kui püsivalt tegutseva muuseumi ja Pisa internetifestivali kui ajaliselt piiritletud kultuurisündmuse näitel. Uurimisel võeti arvesse kultuuriorganisatsioonide tavasid, vajadusi ja võimalusi ning selgitati välja kahe organisatsiooni andmevajadused ja mõjude hindamise sarnasused ja erinevused.

Projekti metodoloogia Andmed ja mõjuvaldkonnad

Projekt algas mõjueesmärkide sõnastamisega, toetudes projekti algaasis UNESCO kultuuri arengu indikaatorite (UNESCO Culture for Development Indicators, CDIS) põhimõtetele. Kultuuriasutuste ühiskondlikku mõju vaadeldi eri dimensioonidest, nagu majandusliku tegevuse, haridusliku tegevuse, valitsemise ja institutsioonide,

kultuuripärandi, soolise tasakaalu ja vähemuste, ühiskondliku osaluse ning kommunikatsiooni dimensioonid. UNESCO makrotasandi põhimõtteid täiendati projekti käigus asutuste andmevajaduste ja -ootuste põhjal, lähtudes Euroopa kultuuriorganisatsioonide ja muuseumidega tehtud intervjuudest. Intervjuudes uuriti Euroopa festivalide ja muuseumide ootusi andmetele ning andmete ja mõjuvaldkondade vajadusi. Intervjuudest selgus, et otsuste tegemisel kasutatakse kõige enam finantsandmeid, meediakajastust ja piletimüügist tulenevaid andmeid. Festivalide puhul ei pruugi kõiki neid andmeid alati olemas olla. Samuti tõid intervjuud esile kultuuriasutuste suure ootuse ja lootuse andmete suhtes, mis aitaksid teha põhjendatud otsuseid, kuid oskused õigete andmete leidmiseks ja kogumiseks olid tagasihoidlikud.

Samal ajal kaardistati ERMi ja internetifestivali sisemisi ja välimisi andmeid. Ühelt poolt uuriti, millised kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed andmed organisatsioonidel juba olemas on, ning teisalt selgitati välja võimalikud välised andmeallikad – ametlik statistika, avatud platvormid, sotsiaalvõrgustikud ja muu. Kokku uuriti välja ligikaudu 150 indikaatorit ja üle 500 andmeallika, mis iseloomustasid kahe asutuse tegevust. Peamiseks küsimuseks andmete kättesaadavuse ja kasutatavuse kõrval jäi nende tähendus – mida need andmed näitavad ja kui palju on neist tegelikult abi eri mõjuvaldkondi puudutavate otsuste tegemisel?

Andmekogumismeetodid ja andmete analüüs

Järgnevas etapis toetasid Pisa Ülikooli andmeteadlased organisatsioone andmete korrastamises, puhastamises, ümberkujundamises, avaandmete kaevandamises ja analüüsimises. Näiteks analüüsimise ERMi puhul erinevate sotsiaalmeedia kanalite kasutajate postituste olulisemaid märksõnu, finants- ja meediakajastuse andmeid ning korrelatsiooni ilmaolude ja piletiostjate vahel. Heaks näiteks on Eesti püsinäitus „Kohtumised“, kus analüüsimise digitaalset jälge, mille jätsid külastajate piletiostmisel saadud digitaalsed kaardid näitusel keele vahetamiseks. Selle andmestiku analüüsitulemused kinnitasid senistele kvalitatiivsetele uuringutele toetuvaid teadmisi külastajate käitumise kohta näitusel.

Eksperimenteerimine mitmesuguste andmekogudega näitas, et andmed annavad organisatsioonile uusi teadmisi, mis ei pruugi olla seotud asutuse vajadusega andmete järele otsustusprotsesside toetamiseks. Samamoodi pole andmeteadlastel sageli lihtne leida analüüsitavate andmete võimalikke seoseid, kuna neil puudub andmete kontekst. Arvestades Euroopa keskmise kultuuriasutuse või muuseumi

suurust (umbes 20 töötajat), ei saa lahenduseks olla see, et igal asutusel oleks oma andmeanalüütik, kes toetaks otsustusprotsessi ja tunneks asutuse eripära, mis tähendab, et lihtsamad andmeanalüüsi töövõtted, alates oskusest andmeid leida ja esmaselt korrastada, peavad olema organisatsiooni enda pädevuses.

Andmete analüüsietapp kinnitas, et andmete kasutamisevõimaluste suurendamiseks tuleb need juba tegevuste arendamise etapis integreerida – tuleb planeerida, millised andmed näitavad tegevuse mõjukust, ning neid eraldi koguda. Kultuuriorganisatsioon peab ise konteksti looma, kombineerides kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid andmeid.

Septembris 2022 toimus Tartu2024ga koostöös seminar „Kuidas hinnata kultuuri mõjukust?“, mis keskendus kultuurivaldkonnaga seotud andmete kättesaadavusele Eestis. Statistikaamet, Kultuuriministeerium ja teised asutused koguvad kultuurivaldkonna makrotasandi muutuste kaardistamiseks andmeid, mis samas ei aita kultuuriasutusi oma mõju hindamisel ega otsuste tegemisel. Näiteks ei toeta need kuidagi Tartu 2024 vajadusi, milleks on kultuuripealinna külaliste arvu hindamine või sündmuse mõju hindamine nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt.

Seega oli järgmine etapp projektis luua taaskasutatav metodoloogia kultuurisektori andmete kogumiseks ja analüüsimiseks, et asutustes tekiks arusaam andmete vajadusest ja analüüsimisvõimekusest. Oluline oli integreerida sellesse ka ärisektori analüütika ja andmed, mis oleksid osa teenuste arendamise protsessist.

Andmete visualiseerimine ja kommunikatsioon

Projekti teiseks suunaks oli koostöö andmete visualiseerijatega Domestic Data Streamersist, kes aitasid andmeid paremini mõista ja luua alternatiivseid andmekogumisvõimalusi. Loodi kaks andmete visualiseerimise installatsiooni, mis võimaldasid andmete kogumist külastajatelt ning eksperimenteerisid reaajas andmekogumisega. Need installatsioonid ühendasid info kogumise, esitamise ja tõlgendamise üheks kogemuseks.

Pisa internetifestival soovis rohkem teada saada oma külastajate kohta, kes osalevad festivali sündmustel linnaruumis. Selleks loodi füüsiline interaktsioonil ja külastajate suhtlusele põhinev andmekogumispunkt linnaruumis, kus külastajad said jätta sotsiaalset ja väärtuspõhist tagasisidet ning saada teavet ka teiste külastajate kohta.

ERMil on tänu piletioistudele olemas andmed külastajate põhiosas, kuid puuduvad andmed külastajate väärtuste ja ootuste

tasandi kohta. Selle kogumiseks loodi näitus „Numbripõnevus. Arutlus andmetest ja mõõtmisest“. Näitusel käis palju külastajaid, osaliselt tänu suvisele lahtiolekuajale, ning tagasiside, mida näitusekülastajad jätsid, ületas kindlasti tagasiside hulka, mida oleks õnnestunud saada digitaalsel kogumisel. Interaktiivsed eksponaadid, mida külastajad oma kommentaaridega täiendasid ja luua aitasid, aitasid mõista ERMi külastaja kui kultuuritarbija profiili ning olulisi väärtusi ja vajadusi.

Mõlema installatsiooni puhul oli inimkeskne lähenemine andmekogumisele põhjendatud ning oluline oli sulatada kokku andmete kogumine ja visualiseerimine, mis muutus osaks külastuskogemusest.

Projekti tulemused

Projekti tulemusena valmisid juhendid, mis on mõeldud kultuuriorganisatsioonidele programmide, näituste ja muude teenuste planeerimiseks ja arendamiseks. Juhendid aitavad asutustel paremini määratleda oma teenuste eesmärgid seoses mõju, andmete ja andmekogumise meetoditega. Kasutatakse äri sektori analüütika ja teenuse arendamise põhimõtteid ning rõhutatakse andmete kasutamise ja kogumise lahenduste olulisust, mis on osa planeerimisprotsessist.

Näiteks võib kuraator juhendite abil arendada oma näituse ideid, võttes arvesse selle ühiskondlikku mõju juba näituse planeerimise etapis ning selgitada välja olulised andmed, mida on vaja ja põhjendatud koguda selle mõju hindamiseks.

Lisainfo: <https://www.erm.ee/et/content/juhendid>

Mõjukad muuseumid

Projekti „MOI! Mõjukad muuseumid“ (inglise keeles „MOI! Museums of Impact“) eesmärgiks oli suurendada muuseumide teadlikkust nende ühiskondlikust mõjust. Projekti eesmärgiks oli luua muuseumidele enesehindamise mudel, mis võimaldaks neil kriitiliselt analüüsida oma tegevust ja planeerida arendusvajadusi valdkondades, kus on võimalik ja vajalik nende ühiskondlikku mõju suurendada.

Projekti juhtpartneriks aastatel 2020–2022 oli Soome Muuseumiamet ning projekti kaasati 12 partnerit, sealhulgas ERM: Itaalia Kultuuripärandi Instituut, Saksa Muuseumiühing, NEMO Euroopa Muuseumiorganisatsioonide Võrgustik, Kreeka Kultuuri- ja Spordiministerium, Küklaadi Kunstimuuseum Kreekast, Euroopa Muuseumiakadeemia, Soome Muuseumiühing, Islandi Muuseumiühing, Preisi Kultuuripärandi Sihtasutus ja Steiermargi Muuseumiühing MUSIS Austriast.

Projekti metoodika

Projekt algas Euroopa mõju-, kvaliteedi- ja hindamismudelite, akrediteerimis- ja hindamissüsteemide kaardistamise ja analüüsiga. Selgus, et puuduvad tööriistad, mis võimaldaksid muuseumidel hinnata oma tegevuse ja mõjukuse arendamist sisemiselt, mitte ainult välise tulemuslikkuse hindamise kaudu.

Aastatel 2020 ja 2021 selgitati välja Euroopa muuseumide mõjuvaldkonnad, kus toodi esile valdkondi, mida muuseumid sooviksid mõjutada ning mida enesehindamismudelilt nii sisuliselt kui vormiliselt oodati. Töötube ja avatud sidusrühmade foorumeid korraldati üle Euroopa, sealhulgas Kreekas, Saksamaal, Austrias, Eestis ja Põhjamaades, kus osales kokku ligi 1000 muuseumitöötajat.

Enamik esile tõstetud mõjukaid valdkondi ei keskendunud traditsioonilistele muuseumiülesannetele, vaid ootustele hinnata nende laiemat ühiskondlikku rolli demokraatia toetamisel, inimeste heaolu edendamisel ja asjakohase sisu pakkumisel oma auditooriumile. Mudeli eesmärgiks oli eelkõige toetada dialoogi ja arutelu erinevate tegevuste ja protsesside laiemate ühiskondlike eesmärkide üle. Oodati, et mudel oleks strateegilise mõtlemise tööriist, mitte formaalne aruanne. Samuti oli oluline, et mudel arvestaks erinevate Euroopa muuseumide vajadusi, olenemata nende suuruselt, omandivormist ja sisuliste eesmärkide erinevusest ning keskenduks kogu asutuse tegevusele.

Kaardistuste analüüsi tulemusena loodi 2021. aasta lõpuks esmase kaheastmelise mudelis struktuur, mis omakorda koosnes 8 teemamoodulist. Alustati väidete sõnastamisega, mis toetaksid muuseumides ühiskondlike mõjude teemalisi arutelusid.

2022. aasta jaanuaris algas mudeli kasutatavuse testimine Tallinnas Vabamus. Pilootturingud toimusid kuues Euroopa muuseumis. Mitmes riigis korraldati ka mudeli kasutamise esmaseid koolitusi, mis andsid samuti infot mudeli rakendatavuse kohta kohalikes kontekstides.

MOI enesehindamismudel muuseumidele

Projekti tulemusena loodi muuseumidele MOI enesehindamismudel, mis aitab organisatsioonil välja selgitada oma tugevused, võimekus ja hetkeseis ning sõnastada eesmärgid ja prioriteetsed tegevussuunad ühiskondliku mõju suurendamiseks. Mõjueesmärgid kujunevad pidevas dialoogis muuseumi, tegevuskeskkonna, publiku ja kogukondadega ning on igal muuseumil unikaalsed. MOI mudel keskendub strateegilisele arendusele ja on suunatud muuseumidele, kes soovivad suurendada

oma ühiskondlikku mõju. Kui muuseum põhjalikult kaalutleb oma eesmäärke ja arendab tegevust nende alusel, saab ta tõhusamalt toetada kogukondi ja ühiskonda laiemalt.

Mudel koosneb 151 väitest, mis on jaotatud 4 tugi- ja 4 mõjumooduli teemadeks. Tugimooduli väited aitavad mõista organisatsiooni ja analüüsida selle toimimist, küsides, kes me oleme, kuhu me läheme, milline on meie koostöövõrgustik ning millised on meie ressursid, oskused ja vajadused. Mõjumooduli väited aitavad hinnata muuseumi kõige olulisemate valdkondade mõjukust ning seda, kuidas mõjutab muuseum oma tegevusega ühiskonda neljas teemas: kogukonnad ja ühine pärand, tähtsad ja usaldusväärsed teadmised, ühiskondlik tähtsus ning kestlik organisatsioon ja ühiskond.

MOI mudel on mõeldud muuseumidele, kes soovivad oma tegevusega ühiskonda mõjutada. Mudel võib olla eriti kasulik olukorras, kus muuseum koostab uut arengukava või kui töötajaskonnas on toimunud olulised muutused, sest selle kasutamine arendustegevuses annab parema ülevaate asutusest ja hetkeolukorrast. Mudelit saab kasutada ka siis, kui muuseum soovib oma tegevuses muudatusi teha või hinnata oma positsiooni soovitud ühiskondliku mõju saavutamisel.

Mudeli kasutamiseks on loodud kolm „tööriista“, mis võimaldavad kasutajatel valida nende vajadustele kõige paremini sobiv lähenemisviis. Kõige põhjalikum on tugi- ja mõjumoodulite teemade läbimine töölehtedel. Kiiremaid arutelusid saab toetada, kasutades MOI üksikuid väiteid kaartidel. Lisaks kuulub „tööriistakomplekti“ terminoloogia ülevaade, juhendid moderaatoritele ja materjalid, mis aitavad MOI tulemuste põhjal arengukava koostamisega edasi liikuda.

Oluline on märkida, et MOI mudel toimib organisatsioonide mõju suurendamisel ainult toetava vahendina. Tegelik areng on võimalik üksnes siis, kui organisatsioonid astuvad edasisi samme aktiivselt ja iseseisvalt.

MOI mudeli ja projekti materjalidega saab tutvuda aadressidel:

<https://www.erm.ee/et/MOI> ja

<https://www.ne-mo.org/about-us/resources/moi-self-evaluation-tool.html>